

8. **Entsyklopediia** derzhavnoho upravlinnia. U 8 t. T. 1 / nauk.-red. Kolehiia : V. M. Kniaziev [ta in.]. – K. : Vyd-vo NADU, 2011. – 748 s.
9. **Kasimov B. E.** Organizatsiya upravleniya pozharnoy ohrany (administrativno-pravovyye voprosy) / B. E. Kasimov. – M. : Stroyizdat, 1982. – 183 s.
10. **Kodeks** Tsyvilnoho zakhystu Ukrainy : vid 2 zhovt. 2012 r. № 5403-VI. – Rezhym dostupu : zakon4.rada.gov.ua/laws/show.
11. **Kolesnikov V. V.** Rozsliduvannya zlochyniv, poviazanykh z pozhezhamy : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09 / Kolesnikov V. V. – Kh. : NUVS, 2004. – 185 s.
12. **Kuzyk A. D.** Ryzyk yak kharakterystyka stanu pozhezhnoi bezpeky / A. D. Kuzyk // Pozhezhna bezpeka. – 2011. – № 18. – S. 101 – 106.
13. **Kuts I. H.** Borotba z pozhezhamy v zhytlovomu sektori (kryminalno-pravovyi ta kryminolohichni aspekty) : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / Kuts I. H. – K., 2003. – 21 s.
14. **Lipynskyi V. V.** Pravove zabezpechennia pozhezhnoi bezpeky v Ukraini : [monohrafiia] / [za zah. red. S. V. Pietkova]. – K. : Dakor, 2011. – 184 s.
15. **Liublin V. D.** Administratyvno-yurysdyktsiina diialnist orhaniv derzhavnoho pozhezhnoho nahliadu : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / Liublin V. D. – Irpin, 2005. – 19 s.
16. **Martyn O. M.** Pozhezhna bezpeka – skladova natsionalnoi bezpeky: yii sut ta zviazok z ekonomichnoiu bezpekoiu / O. M. Martyn // Nauk. visn. Nats. lisotekhn. un-tu Ukrainy. – 2013. – № 23.1. – S. 291 – 300.
17. **Melnychenko O. A.** Upravlinnia strukturnymy zrushenniamy : [pidruchnyk] / O. A. Melnychenko. – Kh. : Oberih, 2013. – 300 s.
18. **Nazarenko V.** Pontiattia ta sutnist derzhavnoho upravlinnia pozhezhnoi bezpekoiu v Ukraini / V. Nazarenko // Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka : zb. nauk. pr. – Kh. : Vyd-vo Asotsiatsii doktoriv nauk z derzh. upr., 2012. – № 4. – S. 45 – 49.
19. **Nazarenko V. Yu.** Dobrovilna pozhezhna okhrona za kordonom yak skladova orhanizatsiino-pravovoho mekhanizmu derzhavnoho upravlinnia pozhezhnoi bezpekoiu: dosvid dlia Ukrainy / V. Yu. Nazarenko // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. pr. – Kh. : Mahistr, 2013. – № 2. – S. 340 – 347.
20. **Oknian V. K.** Kryminalno-pravova vidpovidalnist za porushennia pravyl pozhezhnoi bezpeky : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / Oknian V. K. – K., 1997. – 21 s.
21. **Osnovy** derzhavnoho upravlinnia u sferi pozhezhnoi bezpeky : [navch.-metod. posib.] / [Yu. M. Horbachenko, H. S. Hrybeniuk, A. M. Kaplia ta in.]. – Cherkasy : APB im. Heroiv Chornobylia, 2012. – 192 s.
22. **Pozhezhna bezpeka: terminy ta vyznachennia: DSTU 22-72:2006.** – Rezhym dostupu : www.dstu-biblio.3dn.ru/_ld/0/70_DSTU2272-2006.pdf.
23. **Ponomarenko H. O.** Administratyvno-pravovi zasady upravlinnia u sferi zabezpechennia vnutrishnoi bezpeky derzhavy : dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.07 / Ponomarenko H. O.. – Kh., 2008. – 391 s.
24. **Romin A.** Metodolohichni zasady derzhavnoho upravlinnia sferoiu

- zakhystu naselennia i terytorii vid nadzvychainykh sytuatsii / A. Romin, R. Prykhodko // Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka : zb. nauk. pr. – Kh. : Vyd-vo Asotsiatsii doktoriv nauk z derzh. upr., 2013. – № 4. – S. 41 – 47.
25. **Sydorchuk O. V.** Pozhezhna bezpeka yak element natsionalnoi bezpeky derzhavy / O. V. Sydorchuk, R. T. Ratushnyi, O. B. Hada // Visn. Lviv. derzh. un-tu bezpeky zhyttiediialnosti. – 2011. – № 9. – S. 142 – 148.
 26. **Udod M. V.** Administratyvno-pravove rehuliuвання zabezpechennia pozhezhnoi bezpeky v Ukraini : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / M. V. Udod. – Irpin, 2004. – 22 s.
 27. **Shcherba T. O.** Mistse ta rol derzhavnoho upravlinnia u systemi zabezpechennia pozhezhnoi bezpeky / T. O. Shcherba, K. M. Pasynchuk // Pozhezhna bezpeka: teoriia i praktyka. – 2010. – № 6. – S. 119 – 124.

Надійшла до редакції 11.07.14

УДК 351.746.1:314.122.6

Олександр ОВДІН

Національна академія державного управління

при Президентіві України

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕРЕПІСУ НАСЕЛЕННЯ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ 2011 р.: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Розглядається досвід організації переписів населення 2011 р. у Великій Британії. Аналізуються основні підходи до встановлення структури населення, зокрема етнонаціональної, а також основні результати перепису. Визначається значення перепису в дослідженні демографічних процесів.

Ключові слова: державне управління, демографічні процеси, міграція, моніторинг, національна безпека, національна ідентичність, програма перепису населення, поточна оцінка чисельності населення, статистична установа.

Александр Овдин. Организация переписи населения Великобритании 2011 г.: опыт для Украины

Рассматривается опыт организации переписи населения 2011 г. в Великобритании. Анализируются основные подходы к определению структуры населения, в том числе этнонациональной, а также основные результаты переписи. Определяется значение переписи в исследовании демографических процессов.

Ключевые слова: государственное управление, демографические процессы, миграция, мониторинг, национальная безопасность, национальная

© Овдін О. В., 2014

идентичность, программа переписи населения, текущая оценка численности населения, статистическое учреждение.

Oleksandr Ovdin. The organization of the United Kingdom Census 2011: experience for Ukraine

The experience of the population census 2011 in the UK are considered. The basic methods of determination of population structure and basic results are analyzed. The role of census in analyzing demographic processes is conducted.

Key words: public administration, demographic processes, migration, monitoring, national security, national identity, program of population census, population estimate, statistics agency.

У наш час, коли відбуваються важливі демографічні та соціально-економічні зміни, регулярно отримання об'єктивної статистичної інформації набуває особливо великого значення. За роки незалежності в Україні було проведено лише один перепис населення (2001 р.). Наступний було заплановано у 2011 р. з огляду на світову практику щодо організації подібних заходів один раз на десять років. Саме у 2011 р. вперше в історії одночасно (в один рік) пройшов перепис населення в усіх 27-ми державах-членах ЄС. Переписи проводила не тільки Хорватія, яка приєдналася до ЄС пізніше, але й майже всі держави, які обрали собі інтеграційний шлях до Євроспільноти.

Проте проведення Другого Всеукраїнського перепису населення відкладалося вже тричі. Посилаючись на нестачу часу для належної організації заходу, 29 травня 2011 р. було прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України про внесення змін до розпорядження трирічної давності й перенесення перепису на 2012 р. Ця дата не була остаточною. У березні 2012 р. було прийнято рішення про перенесення термінів уже на 2013 р. (при цьому точної дати або хоча б місяця як і раніше не вказувалося). Цікаво, що бажачі могли про зміну термінів дізнатися із запису на сторінці у Фейсбукі тодішнього прем'єр-міністра України М. Я. Азарова. Офіційно терміни, указані в розпорядженні від 29 травня 2011 р., були виправлені тільки 24 жовтня 2012 р., тобто всього за два місяці до закінчення року перепису. До цієї дати воно вважалося діючим. Чергове розпорядження з перенесенням дати (тепер уже на три роки – цифру «2013» замінили на «2016») з'явилося 4 вересня 2013 р. [3]. На жаль, під час гострого політичного протистояння це не викликало майже ніякої реакції громадськості (крім фахівців-експертів). Навіть поширюються думки, що традиційний перепис в умовах появи реєстрів населення стає непотрібним, що поточний статистичний облік нібито дозволяє обійтися без «зайвих витрат» [1].

Однак необхідно зазначити, що вже перші отримані дані переписів населення ЄС 2011 р. суттєво відрізнялися від тих оцінок

статистичних служб, які раніше використовувались ученими, що безперечно свідчить про важливість таких заходів. Отже, у ЄС не ставиться під сумнів необхідність їх проведення. На нашу думку, систематичне затягування із проведенням цього важливого заходу є цілком негативним явищем, але, з іншого боку, Україна отримала можливість урахувати європейський досвід організації переписів населення.

Проблеми організації моніторингу чисельності та основних характеристик населення розглядалися в працях багатьох українських та російських учених, насамперед демографів, економістів та фахівців з державного управління, таких як І. Белобородов, М. Клупт, Е. Лібанова, О. Малиновська, Ю. Муромцева, В. Стешенко та ін. Проте результати переписів населення ЄС 2011 р. тільки починають надходити до науковців. Вони є надзвичайно цікавими й відповідно виникає потреба в нових дослідженнях. Ґрунтовний аналіз результатів – справа найближчого майбутнього. Ця публікація є однією з перших у даному напрямі.

Метою нашої статті є дослідження перепису населення 2011 р. у Великій Британії, визначення його ролі в моніторингу демографічних процесів, а також можливостей адаптації британського досвіду в Україні. Ключову увагу приділено підходам до встановлення етнонаціональної структури населення.

Необхідно зазначити, що рік проведення перепису населення (2011) в усіх державах Євроспільноти було визначено в регламенті, який прийнято Європейським парламентом та затверджено Радою ЄС у 2008 р. У даному документі були схвалені основні принципи проведення наступних переписів населення. Таким чином, уперше в історії Об'єднаної Європи з'явилася можливість отримати загальну демографічну картину. Проте необхідно підкреслити, що даний регламент не уніфікував методіку організації переписів, навпаки підкреслювалась повага до національної специфіки. Хоча рік перепису був єдиний, але кожна держава мала можливість самостійно встановлювати конкретну дату організації заходу [9]. Зазначимо, що з 27-ми держав-членів ЄС в 16-ти попередній перепис відбувся якраз у 2001 р., відповідно 10-річний інтервал був витриманий. Серед цих держав була і Велика Британія [12].

Необхідно зазначити, що центральний «Офіс національної статистики» Великої Британії проводив перепис 2011 р. лише на території Англії та Уельсу. Проведення перепису в Шотландії та Північній Ірландії було справою регіональних статистичних відомств, які самостійно розробляли переписні програми (щоправда на основі загальних принципів та урядових рекомендацій), самостійно організовували процес опитування та обробки

матеріалів. Саме тому переважна більшість інформації щодо результатів британських переписів подається окремо для різних регіонів, лише найбільш важливі показники інтегруються в спільні звіти (наприклад, звіт щодо загальної кількості населення) [7]. Це зайвий раз свідчить про можливість надзвичайно широкої автономії регіонів навіть у складі унітарної держави.

Розроблені «Офісом національної статистики» переписні програми для Англії та Уельсу були практично тотожними, відрізнялися лише рядом питань щодо володіння валлійською мовою у валлійській програмі. Крім того, остання була також ще й перекладена на валлійську мову (бажаючи могли обрати валлійськомовний варіант замість англомовного) [7].

Перепис населення засвідчив, що населення Великої Британії є приблизно на 1 % більшим ніж попередньо оцінювалося місцевою статистичною установою. Станом на 1 січня 2011 р. завдяки методам поточного контролю кількість мешканців країни визначалася на рівні 62 436 тис. осіб, а під час перепису на 27 березня 2011 р. (перший день цього заходу) було нараховано 63 182 тис. особи [8 ; 9]. Неточні дані нагромаджувалися протягом 10-ти років, передусім за рахунок недооцінки міграційного припливу, що пов'язано з нелегальною міграцією в країні (щоправда у випадку України кількість нелегальних емігрантів переважає нелегальну імміграцію і тому Всеукраїнський перепис майже неодмінно скоригує чисельність населення в бік зменшення). Основна корекція відбулася за рахунок Англії, але найбільша різниця між переписною та оціночною чисельністю населення була в Уельсі. А відповідні дані щодо Північної Ірландії майже збіглися [5; 8; 10] (табл.1).

Англійська переписна анкета є однією з найзмістовніших у Європі та світі. Вона вміщує два розділи. У першому – 14 питань, які стосуються домогосподарства. У другому – 43 питання, які ставляться кожному члену домогосподарства індивідуально [7].

Серед інших аспектів важливе місце займають питання етнічної та мовної ідентифікації, які є актуальними для нашої держави так само, як і для багатьох інших. Вітчизняні науковці давно вже відзначали органічний процес «зміщення самоідентифікації від національно-державного рівня до етнічного» в Єдиній Європі [2, с. 46]. Під час аналізу переписних програм країн ЄС не важко помітити зростання частки етно-лінгвістичного блоку. І в даному контексті Велика Британія є яскравим прикладом, адже в цій державі ніколи раніше не ставилося питання про національну ідентичність (в етнічному контексті). Цікаво, що ніколи раніше не встановлювалося, скільки британців насправді вважають себе англійцями (вся інформація у відповідних довідниках є оцінною і

Розходження між переписною та оцінною чисельністю населення Великої Британії (2011 р.)

Регіон	Чисельність населення		Різниця між даними перепису та поточною оцінкою, тис. осіб
	за даними поточної статистики, тис. осіб	за даними переписів населення, тис. осіб	
Англія	52 374	53 012	638
Уельс	3 015	3 063	48
Шотландія	5 240	5 295	55
Північна Ірландія	1 807	1 811	4
Разом	62 436	63 182	746

тому достатньо сумнівною) [7]. Ключовими питаннями для визначення етнічної структури суспільства були питання про належність до «етнічної групи» та про «національну ідентичність». Відповідаючи на перше з цих двох питань, респондент мав спочатку обрати одну з п'яти запропонованих груп («білі», «змішані», «чорні», «азіати», «інші»), потім визначити належність до однієї із запропонованих спільнот у межах цієї групи. Наприклад, у групі «азіати» пропонувались відповіді: «китаєць», «індус», «пакистанець», «бангладешець». Відповідь «араб» пропонувалася в групі «інші» [6].

Не складно помітити, що британське ставлення до етнічності має значною мірою расово-географічний характер, хоча й не відповідає загальноновизнаній расовій класифікації. Водночас у даному питанні не йшлося й про такі речі, як «країна народження» (було відповідне інше питання) або громадянство (ще одне самостійне питання). Так само не йдеться про слідування міжнародній класифікації етносів, адже з погляду британського перепису не була принциповим належність «індійця» до індоарійських чи дравідійських народів. Однією з етнічних спільнот у групі «білі» були «білі британці». До речі, так себе визначила переважна більшість населення Англії та Уельсу – 80,5 % (але в Лондоні – лише 44,9 %) [6]. Щодо питання про визначення власної національної ідентичності, то малися на увазі не об'єктивні ознаки, а виключно суб'єктивна самоідентифікація. Підкреслювалося, що в даному випадку колір шкіри або країна походження не має жодного значення (за умови якщо дані аспекти не

мають значення для самого респондента). Крім того, можна було обрати одну з місцевих конкуруючих ідентичностей. Було запропоновано п'ять варіантів (англійці, шотландці, валлійці, північні ірландці та британці), представники інших – мали можливість вказати її окремо. Кожен міг обрати декілька ідентичностей одразу, що є також новим загальним трендом для сучасних переписів населення в багатьох державах Заходу [8]. У результаті перепису з'ясувалося, що 91 % мешканців Англії та Уельсу обрали одну або декілька «місцевих ідентичностей». Тобто якщо 19,5 % населення, відповідаючи на питання про «етнічну групу», дали іншу відповідь ніж «білі британці», то лише 9 % не вказали одну з п'яти місцевих національних ідентичностей [8].

Цікаво, що англійська національна ідентичність виявилася потужнішою за британську. Приблизно 67,7 % населення Англії та Уельсу назвали себе англійцями (у тому числі 57,7 % вказали виключно англійську ідентичність), лише 29,1 % – британцями (у тому числі 19,1 % – виключно британцями). Було з'ясовано, що «валлійська самосвідомість» домінує в Уельсі. Валлійцями назвали себе 65,9 % місцевого населення. До переліку місцевих національних ідентичностей не потрапила корнуельська (її вважали вже зниклою), проте 83 тис. мешканців назвали себе корнуельцями (у графстві Корнуол таких налічувалося 13,9 %). На жаль, до цього часу не оприлюднені дані щодо інших «немісцевих ідентичностей», тому немає відповіді на питання, скільки людей в Англії та Уельсі вважають себе українцями [8].

Замість традиційного питання про «рідну мову» в програмі британського перепису населення було поставлено питання про «основну мову». У «Словнику перепису» пояснювалося, що це може бути «перша мова» людини або мова, якій вона віддає перевагу [6]. Безперечно, в Англії та Уельсі такою мовою є англійська (92 % визначили її як основну). На першому місці серед іноземних мов опинилася польська, оскільки 546 тис. мешканців назвали її основною. Українська мова не потрапила до десятки найбільш поширених іноземних мов, кожна з яких вважає своєю основною більше ніж 100 тис. осіб. Крім польської такими мовами стали: пенджабська, урду, бенгальська, гуджаратська, арабська, французька, китайська, португальська та іспанська [8].

У табл. 2 подано перелік питань щодо національних та мовних ознак в українській та англійській переписних анкетах [4].

На відміну від Англії, в Україні не передбачено ніяких варіантів відповідей на дані питання [4]. Зазначимо, що англійська анкета (із масою запропонованих варіантів) слідує новим загальноєвропейським тенденціям щодо максимальної зручності для респондента та працівника статистичної установи.

Національні та мовні ознаки в українській та англійській анкетах перепису населення

Анкета перепису населення Англії 2011 р.	Анкета перепису населення України (затверджено до перепису населення 2013 р., що не відбувся)
Як Ви можете визначити власну національну ідентичність? Яка Ваша етнічна група? Яка Ваша основна мова? Наскільки добре Ви володієте англійською мовою?	Ваше етнічне походження (національність). Ваша рідна мова. Володіння українською мовою. Інші мови, якими Ви володієте

Анкети переписів населення Шотландії та Північної Ірландії значною мірою були схожими з англійською. Також уперше була з'ясована кількість мешканців, яка вважає себе відповідно шотландцями та північноірландцями. Проте результати були різними. У Шотландії 83 % населення визначили себе як шотландців (62 % – виключно як шотландців) і можна стверджувати, що місцева ідентичність впевнено перемогла британську. Мовне питання в шотландському переписі стояло дещо по іншому – «Мова, якою користується вдома». Виявилось, що позиції англійської мови в регіоні є міцнішими, ніж у самій Англії, оскільки 93 % мешканців визначили саме її як «домашню». Польська мова й тут зайняла друге місце (54 тис. осіб, тобто більше ніж 1 % населення), значно випередивши корінну гельську [10].

У Північній Ірландії до 2011 р. вважалося, що ключовою ознакою, яка ділить дві громади (ірландську та північноірландську, їх також часто називають «республіканцями» та «уніоністами»), є релігія (відповідно католицька та протестантська). Проте перепис населення дозволив подивитися на речі дещо по-новому. Було визначено, що майже половина населення Північної Ірландії (48 %) вважає себе британцями (40 % – виключно британцями), 29 % – північними ірландцями (21 % – виключно північними ірландцями) і тільки 28 % – ірландцями (25 % – виключно ірландцями). Таким чином, Північна Ірландія виявилася «найбільш британським» регіоном Об'єднаного королівства. Було з'ясовано, що хоча релігійна ідентичність і впливає на національну, проте не визначає її. Наприклад, серед північноірландських католиків (питання про релігію завжди було присутнім в усіх британських переписах) лише 57 % назвали себе ірландцями (53 % – виключно ірландцями), інші обрали конкуруючі ідентичності, зокрема 12 % – британську [5].

Британський перепис населення слугує прикладом нових

нестандартних підходів до визначення етнічної структури суспільства. Водночас він ураховує багато загальноєвропейських новацій.

На нашу думку, досвід Великої Британії має бути враховано під час модернізації вітчизняної програми перепису населення. Зокрема, необхідно переглянути переписну анкету (відкладення Другого Всеукраїнського перепису населення дозволяє це зробити). Її питання потрібно доповнити варіантами відповідей, хоча це спричинить додаткові витрати на папір, проте дозволить зробити роботу переписчиків оперативнішою. Крім того, це додасть швидкості та якості під час автоматичної обробки даних, що може зекономити кошти. Така новація не потребує законодавчих змін.

Буде доречним також ще раз обговорити зміст та формулювання питань, зокрема тих, що стосуються мовних та етнонаціональних ідентичностей. На нашу думку, із британського досвіду було б логічно скористатися можливістю надання двох відповідей на питання щодо національності (тим більше, що в Україні багато людей змішаного етнічного походження). Як показує практика, досить часто під поняттям «рідної мови» люди розуміють досить різні поняття. Тому було б доречним також введення питання щодо мови, на якій людина розмовляє вдома.

Оскільки основні положення переписної програми закріплено у ст. 5 Закону України «Про Всеукраїнський перепис населення», вона потребуватиме відповідних змін. Проте зміни мають відбутися тільки після широкої суспільної дискусії, адже перепис населення є достатньо важливою справою, щоб суспільство ним зацікавилася.

Список використаних джерел

1. **В Україні** в 2013 году пройдет перепись населения // УНІАН-економіка. – 27 квіт. 2012 р. – Режим доступу : economics.unian.net/rus/detail/123203.
2. **Козловець М. А.** Феномен національної ідентичності в умовах глобалізації: український контекст : монографія / М. А. Козловець, Д. В. Вітер, Б. Б. Глотов. – К. : НВП Інтерсервіс, 2014. – 230 с.
3. **Про внесення** зміни до розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2008 року № 581 : розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 верес. 2013 р. № 699-р. – Режим доступу : www.ukrcensus.gov.ua/ukr/laws/laws_main.php.
4. **Програма** перепису населення України // Всеукраїнський перепис населення. – Режим доступу : www.ukrcensus.gov.ua/ukr/laws/laws_main.php.
5. **Census: Ethnicity, Identity, Language and Religion** // NISRA. – Access mode : www.nisra.gov.uk/Census/2011_results_local_characteristics.html.
6. **Census Glossary of Terms** // Office for National Statistics : official web-site. – Access mode : www.ons.gov.uk/ons/guide-method/census/2011/index.html.
7. **Census questionnaire for England** // Office for National Statistics : official

web-site. – Access mode : www.ons.gov.uk/ons/guide-method/census/2011/index.html.

8. **Detailed Characteristics for England and Wales, March 2011** // Office for National Statistics. – Access mode : www.ons.gov.uk/ons/guide-method/census/2011/index.html.

9. **EU legislation on the 2011 Population and Housing Censuses. Explanatory Notes** // Eurostat. – Access mode : www.ec.europa.eu/eurostat.

10. **First Results on Population Estimates for Scotland – Release 1A** // Scotland's Census 2011. – Access mode : <http://www.scotlandscensus.gov.uk>.

11. **Statistics Division** // Demographic Statistics Section United Nations. – Access mode : www.unstats.un.org/unsd/demographic/sources/census/censusdates.html.

List of references

1. **V Ukraine** v 2013 godu proynet perepis naseleniya // UNIAN-ekonomika. – 27 kvit. 2012 r. – Rezhim dostupu : economics.unian.net/rus/detail/123203.
2. **Kozlovets M. A.** Fenomen natsionalnoi identychnosti v umovakh hlobalizatsii: ukrainskyi kontekst : monohrafiia / M. A. Kozlovets, D. V. Viter, B. B. Hlotov. – K. : NVP Ynterservys, 2014. – 230 s.
3. **Pro vnesennia** zminy do rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 9 kvitnia 2008 roku № 581 : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 4 veres. 2013 r. № 699-r. – Rezhym dostupu : www.ukrcensus.gov.ua/ukr/laws/laws_main.php.
4. **Prohrama** perepysu naselennia Ukrainy // Vseukrainskyi perepys naselennia. – Rezhym dostupu : www.ukrcensus.gov.ua/ukr/laws/laws_main.php.
5. **Census: Ethnicity, Identity, Language and Religion** // NISRA. – Access mode : www.nisra.gov.uk/Census/2011_results_local_characteristics.html.
6. **Census Glossary of Terms** // Office for National Statistics : official web-site. – Access mode : www.ons.gov.uk/ons/guide-method/census/2011/index.html.
7. **Census questionnaire for England** // Office for National Statistics : official web-site. – Access mode : www.ons.gov.uk/ons/guide-method/census/2011/index.html.
8. **Detailed Characteristics for England and Wales, March 2011** // Office for National Statistics. – Access mode : www.ons.gov.uk/ons/guide-method/census/2011/index.html.
9. **EU legislation on the 2011 Population and Housing Censuses. Explanatory Notes** // Eurostat. – Access mode : www.ec.europa.eu/eurostat.
10. **First Results on Population Estimates for Scotland – Release 1A** // Scotland's Census 2011. – Access mode : <http://www.scotlandscensus.gov.uk>.
11. **Statistics Division** // Demographic Statistics Section United Nations. – Access mode : www.unstats.un.org/unsd/demographic/sources/census/censusdates.html.

Надійшла до редколегії 02.06.14